

MAO EN LAO-TSE (EN CONFUCIUS)

Als wij deze twee filosofen aanhalen, dan valt ons op dat beiden een zeker mysticisme kennen. Het valt ons verder op dat beiden vervolgd zijn geweest. Meester Lao werd vanwege zijn filosofieën en stellingen vaak weggejaagd en heeft vele malen aan de grenzen van het rijk en soms wel daarbuiten moeten vertoeven, omdat men hem en zijn stellingen, zijn denkwijze, eenvoudig niet kon appreciëren. Wat dat betreft, stond hij er dus wat slechter voor dan meester K'ung fu-tse (Confucius), die ook filosoof was, maar wat meer waardering kreeg.

Ook meester K'ung werd vele malen in ongenade weggezonden, maar hij heeft het nooit zover gebracht dat hij werkelijk tot over de grenzen van het rijk moest vluchten.

Mao is ook zo'n figuur. Voorzitter Mao is eigenlijk een sociaalfilosoof. Ook hij brengt bepaalde stellingen naar voren. Het zijn juist deze stellingen, die hem eigenlijk in conflict brengen met de gemeenschap, vooral omdat hij de poging van de eerste Chinese Republiek en toch de oude kastevormen, de oude kastemaatschappij te handhaven verwierp. Wij kunnen zeggen, dat voorzitter Mao een meer actieve rebel is. Dat is ongetwijfeld waar. Maar als rebel - en dat mogen wij niet vergeten - brengt hij alleen zijn eigen filosofie volledig in praktijk.

Bij Lao-Tze is het denken verfijnd: de mens, die innerlijk rijpt en door deze rijping in feite een maatschappelijke verandering tot stand brengt.

Bij K'ung is het een kwestie van de Hemelse Orde, die op aarde a.h.w. weerspiegeld is en waaraan een ieder zich dient te houden. De mens is ondergeschikt aan het milieu bij K'ung. Bij Lao-Tze is hij daarentegen degene, die vanuit zichzelf herschept, dus het milieu leert beheersen.

Mao heeft beide principes enigszins in zich verenigd. Hij gaat uit van het standpunt, dat indien wij in staat zijn het milieu voldoende te beheersen en daarbij tevens een voldoende sterke psychische invloed op de mens kunnen uitoefenen, wij daardoor zullen komen tot een soort superras.

Het zoeken naar superioriteit is bij Lao-Tze het zoeken naar een innerlijke waarde, waardoor je domineert.

Bij Kung is het een bereiken van de top van kunnen en vermogen op de plaats waar je maatschappelijk staat. Wel dienstig zijn aan de normenmaatschappij, maar anderzijds in die norm excelleren.

Bij Mao is het een voortdurende revolutie. De mens voegt zich naar het patroon van de maatschappij. Hij wordt dus gedeeltelijk door zijn milieu bepaald. Gelijktijdig echter leert hij om in dit milieu bepaalde factoren te versterken en andere factoren over het hoofd te zien, zodat hij door zijn geneigdheid en inzicht langzaam maar zeker ook die maatschappij verandert.

Het is een opvallende drie-eenheid waarover ik hier spreek. In elk van de genoemde personen zien wij een poging om de mens in zijn relatie tot de maatschappij te beïnvloeden. Ieder kiest daarvoor een andere weg. Ieder van hen drukt zich uit in wat wij zouden kunnen noemen "dichtregels". Al zou dat in een westerse vertaling niet zo gemakkelijk tot uiting komen, het Rode Boekje is in feite ook dichterdijk, zo goed als de klassieke opzet van meester K'ung of de wat mystiek-dichterdijk opzet van Lao-Tze. Zij zijn ergens de dichters van de sociale mens.

Het is voor ons in het Westen heel moeilijk om de mentaliteit en de achtergrond van China voldoende te begrijpen. Er zijn altijd zeer sterke bindingen in de familie geweest. Als wij het heel oude China zien, dan moeten wij constateren dat het hier in de eerste plaats gaat om de saamhorigheid van de familie. Al het andere komt er veel minder op aan. Het is een groepsegoïsme, waarbinnen een sterke dictatuur bestaat in de eerste plaats van de vader (dat is de oudste man in de familie), dan van de eerste dame van die man of wel de eerste wettige vrouw van de oudste zoon etc.. In deze gemeenschappen ontstaat er een enorme strijd tussen

de families. Het is gedeeltelijk een concurrentiestrijd, gedeeltelijk wordt die ook wel met geweld uitgevochten.

De stellingen van Confucius gaan echter iets verder. Zij brengen naast de binding van de familie, die overigens volledig wordt erkend, de binding van de bekwaamheid, van de plaats, van de stad of van de stand. Waar wij eerst te maken hebben met zuiver een familiemaatschappij, probeert Confucius ons nu een maatschappij te tonen, waarin de groepsbelangen een grote rol spelen. En ofschoon de meeste mensen zich dat niet zullen realiseren, zijn de Tongs en dergelijke bonden in China pas goed ontstaan, toen de confuciaanse denkwijze meer en meer om zich heen greep. Het is ook opvallend, dat de saamhorigheid van ambtenaren van een bepaalde stand, kort nadat Confucius acceptee raakte, veel groter werd. Wij moeten wel aannemen, dat de leerstellingen van meester Kûng een heel grote invloed hebben gehad, zelfs op de verhoudingen, zoals die in de Verboden Stad bestonden.

Lao-Tze wil dat nog weer wat uitbreiden. Hij zegt: Wij hebben wel een plaats in de wereld en we hebben natuurlijk een gemeenschap, waartoe wij in de eerste plaats behoren, maar er is nog iets meer. Er is het denken, er is een innerlijk ervaren, waardoor wij worden verenigd met de mensen. En het is deze hogere eenheid van begrip, de uitwisseling van geestelijke waarden, die boven elke andere orde staat. Dat is trouwens één van de redenen waarom hij voortdurend vervolgd werd. Want u begrijpt wel, dat een maatschappij, die zich bijna bureaucratisch heeft ingesteld op een prima standengouvernement, het niet erg prettig vindt, als er plotseling iemand komt en zegt: "De wijze, die een zeilwagen kruit, is evenveel waard als de drager van een pauwenveer". Hier valt het verschil tussen de standen weg en wordt het respect verlegd in de richting van wijsheid, van inzicht, van begrip en in zekere zin ook van magie.

Mao is iemand, die deze begrippen nog verder probeert uit te werken. Hij zegt: "Indien wij uitgaan van standen, krijgen wij altijd een scheiding, een onrechtvaardige scheiding, waarbij talenten teloor gaan. Dat is niet juist. Indien wij uitgaan van de familie, dan hebben wij te maken met een beperkt groepsegoïsme, dat altijd ten koste van de gemeenschap zal gaan. Wij moeten dus de gemeenschapsmens creëren. Maar die mens kan pas goed functioneren, indien hij geen vast milieu heeft, waaraan hij zich kan vastklampen. Vandaar dat één van de stellingen van Mao is, dat de perfecte mens alleen kan voortkomen uit de permanente revolutie. Het klinkt voor ons alweer krankzinnig. Waarom zou je nu voortdurend in opstand komen en omwentelingen afdwingen, terwijl het toch zo goed gaat?"

"Maar ja", zegt Mao, "als wij bepaalde personen te lang een gezag toekennen, dan zullen zij dat als hun recht gaan beschouwen en niet meer als iets wat zij namens ons uitoefenen. Indien mensen de kans krijgen zich op grond van hun wijsheid boven ons te verheffen, dan zullen zij op den duur de wijsheid gebruiken om zich van ons af te scheiden en ons onder zich te plaatsen. En dat moeten wij helemaal niet hebben. Wij moeten juist een gemeenschap hebben, waarin alle personen gelijkwaardig zijn en hun betekenis niet wordt bepaald door de kennis die zij misschien bezitten of de macht die zij tijdelijk uitoefenen, maar eenvoudig door de inzet van hun wezen en bekwaamheden, waarmede zij het geheel dienen."

Dat is typerend voor een groeiproces, dat wel heel erg langzaam is - ik geef dit graag toe - maar dat aan de andere kant toch zo kentekenend is voor dat grote China. Eerst de stam, dan het eerste rijk. Dat rijk werd bepaald door familiebelangen. Daarna zien wij langzaam maar zeker een eenheid ontstaan. De familie-eenheden gaan de sociale beweging bepalen en dus ook de verdeling van de grond, van de beroepsmogelijkheden en al die dingen meer. Dan komen de filosofen, die zeggen: Als je een beroep uitoefent, moet je dat niet doen in concurrentie met anderen maar in een zekere samenwerking. Zelfs de bedelaar die bedelt heeft een functie. Maar die functie kan hij alleen uitoefenen, indien alle bedelaars samenwerken. En dan kom je als vanzelf tot de gedachte: boven al deze materialistische zaken ligt voor de mens een emotionele wereld, die gelijktijdig ergens ook een intellectuele wereld is, waarin wij moeten komen tot een onderling begrip en dus nemen wij die rangen en standen maar op de koop toe.

Dan de laatste stap in deze evolutie: Wij hebben geen behoefte aan rangen en standen. Wij hebben alleen maar behoefte aan bekwaamheden. Wij moeten elkaar dienen. In dit dienen van elkaar moeten wij dan de voortdurende verandering bereiken in onszelf, in het volk en daardoor ook de voortdurend wisselende dominantie over het milieu, waarin wij leven. Wij

herscheppen onszelf en daardoor de wereld, waarin wij leven. Het klinkt allemaal wat hoogdravend, als je dat zo zegt, maar de praktijk wijst uit dat de confucianen zo goed als de volgers van Lao-Tze een zeer grote invloed hebben gehad niet alleen op de ontwikkeling van China maar vreemd genoeg ook op de ontwikkelingen elders. Wij kunnen de weerkaatsing van de taoïstische opvattingen eveneens vinden in Japan, als bij vele trekkende stammen (nomadenstammen) ergens in de omgeving van het Bajkalmeer. In het zuiden zien wij dat die denkwijze onder meer invloed heeft op de lamaïstische boeddhisten; dat het aanleiding wordt tot een veranderde manier van denken in bepaalde hindoe-kringen., Er is, werkelijk sprake van een grote invloed. Het mysticisme van Lao-Tse vindt overal zijn weerspiegeling. Het is eigenlijk het samenvoegen van boeddhistische en laoïstische inzichten, waaruit het Zen-boeddhisme zijn oorsprong vindt.

Zo moeten wij ook aannemen, dat het maoïstisch communisme eigenlijk een begin is van een invloed, die niet alleen in dat land grote veranderingen tot stand gaat brengen, maar die heel grote delen van de wereld zal beïnvloeden.

Nu lijkt het altijd zo gemakkelijk te zeggen: Ach dat is ver van ons bed. Ja, het kan ver van uw bed zijn, natuurlijk, en toch zijn bepaalde denkbeelden van de confucianen wel degelijk doorgedrongen tot de Europese samenleving: het denkbeeld van bepaalde rangen- en standenmaatschappij, de goddelijke ordening. Deze begrippen zijn niet zo zuiver christelijk als u wel denkt. Er zijn heel wat oosterse denkbeelden ingeslopen, vooral toen God als de enige Gever van macht langzaam maar zeker een beetje onaanvaardbaar begon te worden. Dat was in 14^e en 15^e eeuw. Ik heb nu niet de tijd en eerlijk gezegd ook de lust niet de gehele filosofie van Laoïsme met u door te nemen en om u duidelijk te maken wat er allemaal in het Rode Boekje van Mao staat zowel in de oorspronkelijke als in de laatste goedgekeurde versie, want dat verandert ook nog wel eens. Indien u zich voor het confuciaans denken interesseert, dan zijn er bronnen genoeg waaruit u voldoende voorlichting kunt krijgen. Maar de samenhang tussen deze denkbeelden is - voorzover ik weet - niet zo vaak belicht. De belangrijkheid van een dergelijke ontwikkeling, kosmisch gezien werd tot nu toe helemaal door niemand in het bijzonder behandeld. Daarom denk ik, dat ik gezien de titel daaraan wel een bijzondere aandacht mag besteden.

Als wij de zaak kosmisch bekijken, dan valt het wel heel erg op dat Confucius en Lao-Tze samen eigenlijk tot een periode behoren. Zij zijn a.h.w. de keerzijde van één en dezelfde munt. Daar ligt wel wat tijd tussen, maar die is kosmisch gezien niet zo lang, dat je hen als afzonderlijke invloeden kunt zien. Het is de aanvulling van een materialistische opbouw (meester Kung) door een mystiek-geestelijke opbouw (Lao-Tze). Nu kijken we naar Mao en vinden daar beide opbouwen praktisch gelijktijdig vertegenwoordigd. Wij zien echter wel, dat de eerste benadering in de strijdperiode (de tijd van Tsjang Kai-sjek) zuiver materialistisch is. Er is vooral in het begin van het communistische China ook werkelijk sprake van een zuiver materialistisch dialectisme. Maar naarmate de zaak meer in handen van de communisten komt, de tegenstand wegvalt, de verschillende krijgsheren langzaam maar zeker gerespecteerde leden van het Rode Leger worden, zo zien wij dat achter al deze dingen een nieuwe mystiek ontstaat. Een mystiek, die niet spreekt van eeuwigheid (dat hebben de Chinese filosofen zelden gedaan), maar die wel spreekt over een volkswaarde, een soort geestelijke eenheid van het volk, een verbondenheid van het volk onderling en zelfs t.a.v. de wereld, die alle materialistische waarden en waarderingen te boven gaat.

Vragen wij ons nu eens af wat Lao-Tze tot stand heeft gebracht. Lao-Tze had volgelingen, filosofen. In zijn tijd waren er veel rondtrekkende filosofen en misschien mogen wij Lao - zeker in zijn beginperiode - eerder beschouwen als één van die velen. Zoals er in Jezus' tijd vele zogenaamde messiaanse gedrevenen rondliepen - ofschoon Jezus voor ons de Messias is - zo was dat in de tijd van Lao-Tze. Meester Lao was een van die rondtrekkende filosofen. Langzaam maar zeker begon hij zich van hen te onderscheiden door zijn gevoel voor de achtergrond van het leven. Hij bracht in de totaliteit van het menselijk denken geen eeuwigheid en geen direct Godsgeloof, maar het gevoel van een continuïteit, waarbij niets nutteloos is; een verbondenheid met het ongeziene, waardoor alles wat materieel gebeurt gelijktijdig voor de mens aan belangrijkheid verliest en als geheel belangrijker wordt, omdat juist die continuïteit haar stempel daarop zet.

Als wij kijken wat Mao op dit ogenblik doet en wij schakelen een ogenblik de misschien wat krankzinnige verafgoding van Mao als een soort superster uit, dan ontdekken wij dat Mao het volk een inhoud geeft, waardoor de tijd wordt overwonnen. De mystiek van China is niet meer de trots van een mens, die zijn familie goed weet te onderhouden of van iemand, die binnen beroepsgenoten een zekere perfectie heeft bereikt. Neen, het is het gevoel van trots te behoren tot een volk, omdat dat volk zal zijn en zal blijven, sterker, krachtiger, eeuwiger dan jezelf bent en omdat in dat volk zelfs de sublimatie mogelijk is van al datgene wat je als beperkte eenling dan misschien nog mist of begeert. Mao brengt inderdaad ook met zijn mystiek de mens ergens naar het hogere. Zeker, het is misschien niet het hogere, zoals u dat in een esoterische school leert, maar aan de andere kant is het de opoffering van het "ik" aan de idee. Let wel, de vrijwillige opoffering! Het is de levenshouding, waardoor het materiele bestaan moet terugtreden voor het ideaal en de mens in dat ideaal zichzelf a.h.w. veranderd, getransformeerd, gesublimeerd ziel tot deel van een groter geheel. En dat lijkt mij toch heel dicht bij alle andere mystiek te liggen, zeker bij vele inwijdingsmystieken.

Wij kunnen zeggen, dat de manier waarop dit allemaal gebeurt ons niet erg sympathiek is. Er is sprake van een technocratisch-bureaucratische dictatuur in China. Maar hoe was dat dan in de dagen van meester K'ung? Toen was er het hof met zijn ambtenaren. En daar de ambtenaren de keizer voorlichtten en de keizer op zijn beurt alleen ingreep via belastingheffing en zo nodig - als dat niet goed verliep - met een paar legers, was het in feite precies hetzelfde. In de dagen van Lao-Tze werd het vrije denken immers ook aan banden gelegd, omdat alleen het precies kennen van de klassieken en het juist citeren van de regels bepalend was. Het is een situatie, die men vandaag aan de dag terugvindt.

Ga naar Rusland, ga naar China of wat mij betreft ook naar de Ver. Staten. Wat moet je eerst weten? De grondbeginselen van de Staat. En of dat nu de verklaring is van die marxistische gedachte of de Declaration of Independance of misschien de verklaring van de Rechten van de Mens dat doet toch niet ter zake, je begint met precies hetzelfde. Je kunt nergens komen, als je daaraan niet eerst beantwoordt.

In China is dat op het ogenblik ook zo. Maar wij moeten begrijpen, dat dit niet iets exclusiefs is. Iets wat de westerling waarschijnlijk een beetje tegen de borst stuit, is de totaal andere rechtsverhouding, die er in China nu bestaat. Vergeet echter één ding niet: China werd een lange tijd geregeerd door een willekeur, die soms weliswaar een groot recht heeft geschapen, maar die op andere ogenblikken de meest krankzinnige situaties tot stand liet komen. Denk maar eens aan het einde van de Mantsjoe-dynastie. Het is heus niet zo, dat dat land vroeger meer recht heeft gekend dan het nu kent, of dat er meer mogelijkheden waren voor alle mensen dan tegenwoordig.

China is een land geweest, waarin veel hongersnood was. Dan trokken de mensen weg uit de streek, want niemand kwam hen helpen. Hoogstens kon de keizer een keer een paar schepen of wat karren met graan sturen om de eerste nood te lenigen en dat kwam dan ongetwijfeld hoofdzakelijk bij de ambtenaren terecht. Hoeveel mensen zijn niet gestorven, omdat zij aarde hadden gegeten, omdat zij van honger niet meer wisten waarheen te gaan. Dit is een heel bekend verhaal. Dat gebeurt nu niet meer. Als er honger is, dan heeft iedereen honger. Maar niet: enkelen hebben honger en de anderen zijn zat en volgegeten. U denkt misschien: dat is tegenwoordig onze moderne wereld. Neen. Kijk wat er in India is gebeurd.

In India was er hongersnood in bepaalde provincies. Alle landen hebben bijgedragen om die ellende te voorkomen. Maar de eigen rijke provincies van datzelfde India zeiden: Maar wij hebben óns bezit. En men heeft zelfs de artikelen, die nodig waren om de hongersnood enigszins te beperken rustig geëxporteerd, omdat men de winst niet wilde derven. Dat is in deze tijd! Laat ons dus niet vergeten, dat het maoïsme met al zijn fouten - die het ongetwijfeld heeft - toch ook een heel goede kant heeft: een soort sociale rechtvaardigheid, een sociale bewogenheid. Die leeft niet bij iedereen, dat is duidelijk. Misschien dat dat juist heeft geleid tot die heel strenge vrijheidsbeperking, die aan het maoïstische systeem inherent is. De mensen zijn er misschien nog niet rijp genoeg voor. Er zijn nog steeds bepaalde klieken, die menen dat zij toch eigenlijk meer waard zijn, dat zij meer verdienen, dat zij meer moeten hebben dan een ander. Om dat te kunnen beperken heeft Mao gelijk, als hij zegt; "De revolutie moet zichzelf voortdurend vernieuwen, . Men moet voortdurend het heersende gezag a.h.w. aantasten, opdat het zich niet te verdistantieert van de massa." Daar zit kosmisch gezien iets heel moois in: de wederkerig aanvaarde aansprakelijkheid van mens tegenover mens.

Nu kunt u zeggen: De zelfkritiek en al wat er bijhoort, die daar door de mensen wordt uitgesproken, is toch niet zo mooi. Maar het christendom heeft ook zijn grootheid gevonden door de biecht. Dat was oorspronkelijk ook een openbare schuldbelijdenis. Psychologisch gezien is dat helemaal niet zo vreemd. U kunt zeggen: dat past niet voor het Westen. U heeft volkomen gelijk. Zo goed als de denkbeelden van K'ung fu tse (hoezeer wij die bewonderen), de mystieke inzichten van Lao-Tze (hoe treffend ze vaak ook voor ons zijn) in wezen niet passen voor het Westen, omdat het milieu anders is, omdat de mensen anders zijn en omdat de samenhangen zo sterk verschillen van de samenhangen en toestanden in China, dat van enig werkelijke overdrachtelijkheid nauwelijks sprake kan zijn. Maar er gebeurt hier toch iets groots!

Als China zou zeggen: Ik wil de wereld domineren, dan zouden wij ons moeten afvragen, of wij hier niet met de Uebermensch-theorie (Nietzsche) te maken hebben. Maar wat blijkt nu? Er zijn inderdaad Chinezen, die zich als supermens willen voelen; het zijn er echter maar weinig. De meeste Chinezen willen in de eerste plaats als mens respect ervaren van hun medemens en die medemens ook respect geven. Zij willen samenwerking; maar dan een eerlijke samenwerking zonder voorbehoud. U behoeft het met het systeem niet eens te zijn. Maar dan nog: het is iets wat voor een ieder begeerlijk is, zeker in een periode als die van Aquarius, waarin de broederschapsgedachte steeds sterker moet worden. Ik meen, dat de vraag van Kain: "Maar ben ik dan mijns broeders hoeder?" in het Westen heel wat meer wordt gesteld dan in het China van vandaag.

Het denkbeeld van broederschap is zeker nog niet volledig. Er is een voortdurende strijd tussen de bestaande belangengroepen en de vernieuwers. De revolutie van de Rode Wachters is zeker nog niet helemaal voorbij; en als zij voorbij zal zijn, dan zal er wel weer een andere moeten komen. Het kan haast niet anders want dan zou Mao's systeem zinloos worden. Zo zinloos als voor een groot gedeelte van de wereld het Christendom tegenwoordig is. Toch is er broederschap. Er is een gevoel van trots, die niet is gebaseerd op "ik ben meer dan jij", maar op "Zie wat wij samen kunnen doen."

Er is de neiging om van je eigen mogelijkheden uit te gaan, zoals b.v. mensen, die op een gegeven ogenblik rustig zelf een fabriekje oprichten (ja, dat kan ook in een communistische samenleving) en die in dat fabriekje een product beginnen te maken met primitieve middelen, maar dan goed, en op den duur zelfs beter dan bepaalde andere fabrieken, totdat dat fabriekje een grote fabriek wordt en technische afgevaardigden naar de andere fabrieken kan uitsturen. Niet met het idee "ik ben meer", maar met het denkbeeld "ik moet dienen naar mijn beste kunnen en vermogen." Dat ligt niet zo ver af van je stellingen die Confucius geeft als het wel lijkt.

Confucius zegt op een gegeven ogenblik dat de ambtenaar in al zijn waardigheid zich bewust moet zijn niet slechts de Zoon des Hemels te vertegenwoordigen, maar ook allen over wie hij gezag uitoefent, zodat hij in trotse nederigheid zijn keizer moet vertegenwoordigen. Confucius heeft groot gelijk, natuurlijk. U zou kunnen zeggen: Een ambtenaar van het moderne China vertegenwoordigt de Staat, niet alleen voorzitter Mao. Neen, hij vertegenwoordigt het Chinese volk en als zodanig mag hij trots zijn op zijn ambt. Maar gelijktijdig is hij daardoor de dienaar van het hele volk en moet hij dus alle leden daarvan in nederigheid benaderen. Er zijn heel veel ambtenaren, die dat inderdaad doen - meer geloof ik dan in Nederland. Het is de Aquariusgedachte die doorwerkt. En zonder u te voorspellen, dat wij binnen korte tijd te maken krijgen met een Chinese suprematie, geloof ik toch wel dat deze Chinese vorm van marxisme, die eigenlijk alleen maar Chinees is en nauwelijks nog marxisme, voor de komende era van groot belang zal zijn.

Er moet nu nog zeer veel materieel geregeld en overwonnen worden. Een oude beschaving was teniet gegaan. Een land dat lange tijd in isolement had geleefd, moest plotseling proberen zich te manifesteren. Toen kwamen de Japanners en kwam de onderdrukking. Dan kwam de revolutie. Men probeerde het even, maar men kon het niet volhouden. Nu staat men opeens tegenover een land, dat eigenlijk alles nog moet opbouwen, dat zijn industrieën nog moet opbouwen, zijn voedselindustrie opnieuw moet indelen, dat het gebruik van het land nog geheel moet organiseren, omdat het nog niet in staat is op dit ogenblik zelfs in de bewerking van dat land (industrie, landbouw en veeteelt) ook maar enigszins op technisch peil te concurreren met andere landen in de wereld, die volledig ontwikkeld heten.

Een land in opbouw dat technici nodig heeft en dat daarom enorm veel aandacht moet geven aan het onderwijs; dat eigenlijk te weinig tijd heeft om te spelen, omdat het zoveel achterstand moet inhalen. Achterstand die voortkomt uit de lange verstijving van een systeem, waardoor het was losgeweekt van de moderne ontwikkeling. Maar in dat volk zien wij reeds op dit ogenblik toch weer iets opduiken van die wonderlijke mystiek, die emotionele saamhorigheid met iets hogers, dat nog niet eens kan worden omschreven en dat je zeker geen God noemt, maar dat op de mensen een voortdurende invloed heeft; dat een mens ertoe brengt om met een trots gezicht een stukje vuil van de straat te verwijderen, want dit is onze straat, dit is ons wezen ons milieu, dat is wat wij maken van de wereld.

U denkt misschien, dat ik maoïstische propaganda zit te verkondigen. Helemaal niet. Trouwens de propaganda van Rood-China is geloof ik voor de meeste Nederlanders slecht verteerbaar. Dat gaat n.l. in termen, die u zeer moeilijk zou kunnen verwerken. Om u een voorbeeld te geven: Men verklaart, ofschoon een werk te laat is klaar gekomen: "Met grote trots gaf voorzitter Ping aan, dat dank zij de inspirerende werking van voorzitter Mao en de voortdurende steun door de gedachten, die hij ons volk heeft gegeven, wij erin geslaagd zijn met geringe vertraging het grote project zo volledig ten bate van het volk uit te voeren, dat wij hierdoor" en dan komt er een reeks cijfers van verwachtingen, die nooit waar zullen worden. Dat is de taal van China. Het is een vaktaaltje nog erger dan dat van dokters, psychiaters en ingenieurs.

De kosmische werkingen en invloeden moeten de wereld brengen tot een nieuw leven, een nieuwe eenheid. Enerzijds tot een veel grotere vrijheid van leven en denken, maar anderzijds tot een veel grotere zelfdiscipline. Enerzijds tot een veel grotere broederschap met anderen en gelijktijdig toch ook weer met een groter persoonlijk besef voor innerlijke waarde, voor macht, voor de kracht, die ook jij vertegenwoordigt. Ik geloof, dat dit inderdaad in het denken van Mao is weerkaatst. Zoals de tendens naar een sociale ordening (die wij ook bij de Romeinen vinden) voor mij in het werk van K'ung fu-tse het best tot uiting komt, terwijl de mystiek van de eerste christenen, het zoeken naar een hogere waarde en betekenis, het transformeren van het leven tot iets wat meer transcendentaal is voor mij bij Lao-Tze voorkomt. Het is een vreemd trio, waarover wij spreken, ook al hebben wij in de titel maar twee namen staan.

Wij kunnen die stellingen natuurlijk vanuit een bepaald standpunt benaderen. Politiek gezien is Rood-China op het ogenblik nog steeds een groot gevaar voor de wereld. Maar dat is niet iets wat uit China voortkomt maar uit de politiek. Wij kunnen zeggen, dat Rood-China als gewapende macht een enorm gevaar betekent voor de wereld. Maar ik geloof, dat dat komt, omdat de mensen niet bereid zijn de discipline, de eenheid, het hogere doel van de Chinezen dat zij in zich voelen als zodanig te accepteren. Zij willen die weer ontleden in een maatschappij van onderling krakelende belangenzoekende, mensen zoals die in het Westen bestaan. Neen, ik geloof niet dat je kunt zeggen, dat China vanuit een militair gezichtspunt werkelijk gevaarlijk is, ofschoon het op het ogenblik o.m. over lange afstands-raketten e.d. beschikt. Maar een groot gedeelte daarvan komt voort uit de behoefte niet zozeer om wapens te hebben, waarmee je de wereld kunt verpletteren, dan wel om te bewijzen dat je gelijkwaardig bent.

Als je Mao's China beschouwt en je kijkt over het spektakel heen (beruchte zwemtocht van voorzitter Mao b.v.) en je kijkt naar de inhoud die erin zit, dan word je gefraspeerd door de enorme mentale en in feite ook geestelijke omwenteling die zich daar dan toch maar in een beperkt aantal jaren heeft voltrokken. Je dit realiseren alleen reeds geeft je wat meer toegang tot dat vreemde, geheimzinnige Rijk van het Midden. Het land, dat zichzelf zag en in vele opzichten nog ziet als het middelpunt van de wereld. Het chauvinistische volk, dat langzaam maar zeker meer wereldburgers gaat tellen dan menig ander land. Dit vreemde volk, dat een evolutie heeft doorgemaakt, waarvan parallellen te vinden zijn in de westerse beschaving, maar waarvan de enorme algemene aanvaarding van stelregels en denken en het gelijktijdig toch rustig doorgaan, het rustig en langzaam opbouwen, ontstellend is, als wij dat vergelijken met het Westen.

Ik meen, dat in de Aquariusperiode in landen als China vooral voor het denken (het sociaal-mysticisme) dat zich daar ontwikkelt een grote plaats beschikbaar zal zijn. Want als wij opgaan tot het hoogste dat er in ons bestaat, ja, als wij voor God treden en wij kunnen dit alleen maar geïsoleerd doen, dan falen wij gelijktijdig tegenover de mensheid.

Er wordt verteld, dat grote Meesters, die de rust van Nirwana bereikt zouden hebben en die zich schuldig voelden tegenover anderen, snel incarneerden om hun onderrichtende taak voort te zetten. Dat is niet voor niets. De mensheid is een eenheid. Wij in de geest behoren daar net zo goed bij als u op aarde. Wat wij presteren, wat wij doen, moeten wij toch ook als mensheid doen en niet alleen maar als Jan, Piet, Klaas, Ping of iemand anders.

Dit is mijn inleiding. Een beschouwing over mogelijkheden, zeker. Maar vooral een erkenning van feiten, die in vele opzichten vreemd zijn aan het westerse denken. Ontwikkelingen, waarmee wij om velerlei redenen het niet helemaal eens kunnen zijn, maar met een achtergrond die ons gelijktijdig respect afdwingt. Niet een totale omwenteling, waardoor K'ung fu-tse, Lao-Tze en al die andere grote denkers plotseling terzijde worden gesteld, maar een logische ontwikkeling, voortkomend uit wat China was. Een logische ontwikkeling, gebaseerd op datgene wat China is aangedaan. Een logische ontwikkeling ook, gezien de geest van de tijd en de behoeften van de mens. Wij zijn niet beter of slechter dan China; wij zijn misschien anders. Want de geestelijke kracht en waarde, die in dat land leven, mogen wij niet ontkennen, Wij moeten niet trachten te leven volgens de stellingen van Confucius, van Lao-Tze of zelfs maar van Mao in een westers milieu, dat gaat niet. Wij moeten de waarde ervan erkennen en leren deze in onze eigen termen in ons milieu te hanteren, opdat wij ook zonder over te gaan tot het communistische systeem - zoals China dat heeft - misschien toch wel het gevoel van verwantschap, van broederschap, van een eenheid die daar ook bestaat, kunnen vinden, opdat wij de innerlijke verbondenheid, die op dit moment door een groot sociaal experiment in China wordt geschapen - misschien zonder deze experimenten - ook in het Westen eindelijk zullen zien rijzen. Dan wordt er geen verschil gemaakt tussen een vereerder van Ajax en een van Feijenoord of tussen een Engelsman, een Nederlander en een Duitser; maar wordt er gesproken over een mens en zijn bereidheid om in het geheel betekenis te hebben en om geestelijk zowel als in de materie met dat geheel en oor dat geheel te leven.

DISCUSSIE

- ❖ *U sprak van het veranderen van de toestand in China. Denkt u, dat dat ooit tot succes kan leiden? Ik meen, dat je eerst de mens moet veranderen en dan pas de toestand en niet eerst de toestand en dan de mens.*

Dat is nu juist het grote verschil van mening dat er bestaat. Wij gaan uit van het standpunt, dat - zeker hier in uw westerse maatschappij - de verandering alleen kan komen, indien zij van de mens zelf uitgaat. Daarom heb ik ook in mijn inleiding nogal de nadruk gelegd juist op de situatie, zoals die in China is geweest; het feit dus, dat wij te maken hebben met een zeer groot land met een behoorlijke bevolkingsdichtheid waar men achterlijk en onderontwikkeld was tot en met. Er is dus een totaal andere benadering. Het is precies hetzelfde met het communisme dat men in Rusland kent. Deze vorm van communisme was in het Westen niet denkbaar om de doodeenvoudige reden: Rusland was ten eerste inderdaad in zijn ontwikkeling een honderd jaar achter bij de rest van de wereld toen de revolutie uitbrak. Ten tweede: Rusland had de industrialisatienood. Overigens volgens mij door een verkeerd begrepen marxistische stelling: n.l. dat men moest uitgaan van de industriestaat, zonder dat men daarbij beseftte dat dit was opgesteld hoofdzakelijk voor Duitsland en Engeland. Ook daar was de revolutie moeilijk, doordat het ontwikkelingspeil van het volk anders lag en daarmee dus ook een grotere invloed kon worden uitgeoefend op een bepaalde wijze. In het Westen is dit niet mogelijk, dat geef ik u graag toe. Maar juist omdat deze mensen een enorme sprong in ontwikkeling maakten in zeer korte tijd - en dat mogen wij niet over het hoofd zien - was het voor hen ook gemakkelijker om gelijktijdig een andere mentaliteit aan te kweken. Nu is de stelling van Mao deze: Indien men het milieu wijzigt, wijzigt men de mens. Dat is waar, maar omgekeerd is het ook waar, dat als je de mens wijzigt, je het milieu wijzigt. Hij begint dus aan een andere kant dan hier in het Westen aanvaardbaar zou zijn. Maar dat betekent nog niet dat de resultaten, die hij behaalt daarom minderwaardig zouden zijn of niet zouden moeten worden gewaardeerd, ook vanuit een meer geestelijk en meer kosmisch standpunt. Ik hoop, dat u dat met mij eens bent.

- ❖ *Hoe ziet u dan de invloed van deze leer op de westerling?*

De invloed van deze leer op de westerling is op het ogenblik betrekkelijk gering. Het vreemde is dat van het maoïsme hoofdzakelijk het revolutieprincipe (de noodzaak tot continuering) tot het Westen doordringt, terwijl men niet begrijpt dat dat alleen mogelijk is, indien het wordt gebaseerd op een werkelijke saamhorigheid en een onderlinge erkenning. Zoals ook het machtsprincipe, dat in het maoïsme sterk naar voren komt en waarvan onder bepaalde condities terreur op elk terrein (machtsuitoefening en zelfs wat wij zouden noemen machts-misbruik) als normaal wordt gezien, omdat je daarmee dat milieu kunt veranderen. Dit wordt vertaald met de neiging om zichzelf met geweld aan anderen op te leggen, terwijl de anderen de stellingen waar het om gaat nog niet hebben kunnen leren kennen. Dat betekent dus, dat de maoïstische invloed, zoals deze op het ogenblik in het Westen is, volgens mij grotendeels voert tot een richting geven aan de behoefte tot omwenteling en terreur, om niet te zeggen anarchisme vaak, die bij een deel der jongeren bestaat. Maar dat houdt nog niet in dat daarmee de werkelijke idealen, de geestelijke en de idealistische achtergronden van het maoïsme zonder meer in het Westen zijn toe te passen. Ik meen niet dat dat mogelijk is.

❖ *Ik heb nogal veel de uitdrukking gehoord: de angst voor de bedreiging van het gele gevaar. Maar wat u daar heeft afgeschilderd, lijkt mij toch zo gevaarlijk niet. Wat is nu eigenlijk het begrip gevaar dat hier in het Westen leeft?*

Het begrip gevaar, dat in het Westen vooral in bepaalde kringen heel sterk leeft en via de massamedia ook heel sterk aan de gewone man wordt opgelegd is in feite de angst voor verandering. Laten wij één ding niet vergeten: In China hebben wij diezelfde periode ook gehad, dat de heersende kaste er altijd belang bij heeft om de situatie zoveel mogelijk te handhaven zoals zij is. Want dat is haar plaats, haar waarde. Elke aantasting van die waarde wordt dus gezien als een vernietiging van de betekenis van de gemeenschap. Dat is echter niet waar. Laat mij een heel eenvoudig voorbeeld nemen: Nederland is een koninkrijk. Ik vind het overigens schitterend. Het vorstenhuis is tot nu toe zeer sympathiek geweest, althans in de laatste 150 jaar. Maar als Nederland morgen een republiek zou worden, zal Nederland daardoor veranderen. Er zal voor vele mensen emotioneel iets veranderen. En het is tegen deze verandering van hun emotionele gevoelens - de verbondenheid met God via het vorstenhuis - dat zij zich zullen verzetten tegen een republiek, die eigenlijk ongeveer hetzelfde kan presteren en die - als u het mij vraagt waarschijnlijk iets meer zal kosten. Als u dat zo bekijkt dan zult u begrijpen dat zeer veel mensen zich verzetten tegen dingen niet, omdat het nu werkelijk essentieel is voor de waarde van iets, maar doodgewoon omdat ze het zien als een aantasting van hun eigen mogelijkheden. Denkt u eens aan een Verenigd Europa! Geloof u werkelijk, dat al dat touwtrekken, dat daar door de regeringen wordt gedaan, geschiedt om de belangen van een volk te dienen? Welneen. Het gaat er gewoon om om hun onmisbaarheid aan te tonen en zo hun nationalistische instelling te kunnen handhaven en bewaren met de erkenning van hun belangrijkheid, althans voor een groot deel van het volk. Dat zien we overal. Het is duidelijk, dat in de huidige maatschappij in Nederland het kapitalisme in feite niet meer denkbaar is. Nu zult u zeggen: Dan moeten wij overgaan tot een socialistische structuur. Maar daarvoor voelt men niet veel. Men heeft gekozen voor een schijnsocialisme, waarbij de kloof tussen wat men kan noemen de kapitalisten - ofschoon dat niet altijd meer mensen zijn maar heel vaak instellingen - en het gewone volk in feite groter wordt in plaats van kleiner. Dat zijn verschijnselen, die u overal ziet.

❖ *Zou u de dichterlijke mystiek van Lao-Tze misschien nog wat nader willen belichten?*

Misschien dat ik de dichterlijke mystiek van Lao-Tze nog het best kan benaderen, als ik in een heel vrije vertaling een paar van zijn uitspraken weergeef. Een ervan zegt: Als ik droom en in mijn gedachten uitzie over het land, zo gaat mijn geest tot achter de bronnen van de Gele Rivier en ziet de werkelijkheid en is daardoor zichzelf en verwant met allen. Dit is een heel vrije vertaling; alleen de bronnen van de Gele Rivier is juist. Dat komt ook zo erin voor. Een ander voorbeeld:

"Als ik in mijzelf de gedachten vind, zo bouw ik in mij een keizerrijk dat dichterbij ligt bij de grote waarheid dan al wat ik rond mij zie". In feite een esoterische verklaring: ik kan eerst de innerlijke waarde vinden, indien ik alle uiterlijke waarden terzijde werp. Een eveneens aan Lao-Tze toegeschreven uitspraak - het is n.l. niet helemaal van hem - is deze: "De ruiters van de tijd spoeden voorbij. Hij, die rust langs de weg, ziet hen gaan en beseft; mijn weg wordt hierdoor niet bepaald."

Met andere woorden: als wij in bezinning de tijd voorbij laten gaan, dan verliezen wij niets. In tegendeel, wij gewinnen de zekerheid dat de tijd ons niet kan bepalen, maar dat wij de tijd

bepalen. Zo zijn er vele gedachten. De dichterlijke mystiek van Lao-Tze gaat vooral uit van een zich onttrekken aan de bindende vormen van de werkelijkheid. Zo zegt hij op een gegeven ogenblik - dat is wanneer hij is uitgeweken naar één van de grensprovincies -: Wanneer mijn ziel (vrije vertaling) in de hoofdstad is, zo deert het mij niet dat mijn lichaam hier rust, want de werkelijkheid die leeft (in de mens bedoelt hij daarmee), leeft daardoor hier in mij."

Hij stelt dus: de plaats is niet belangrijk. Ik voel deze verbanning niet zo verschrikkelijk als jullie wel denken, omdat ik geestelijk voel wat er elders is. En dat is voor mij belangrijk, niet het feit dat ik er middenin sta. Een ander citaat, dat mij ook wel erg treft, is uit een woordenwisseling, die hij met enkele andere filosofen heeft. Ik meen dat het in de buurt van Tsjing hai meer (?) is. "Gij noemt u meester," zegt de filosoof: maar zijt gij dan zo groot?" Dan antwoordt Lao-Tze: "Nee, zo klein ben ik, dat ik door mijn kleinheid niet gestoord word door het grote." Een typische filosofie, waarmee hij zegt: omdat ik mijzelf niet belangrijk wil maken, kunnen al die z.g. belangrijke dingen in de wereld mij eigenlijk weinig storen, zij kunnen mij weinig doen.

Ik meen, dat ik daarmee aan uw verzoek tegemoet ben gekomen. Er bestaan overigens redelijke vertalingen, althans, van een deel van de filosofie van Lao-Tze. U zult dan de door mij gegeven vertalingen niet letterlijk aantreffen, dat zeg ik u erbij. Maar ik denk dat ik naar de geest beter heb vertaald dan menig vertaler.

❖ *Waarom zag Confucius in Lao-Tze de draak?*

Omdat de draak het hemelteken is, zoals u misschien weet. Hij is de geest van China. Confucius was daarentegen meer het lichaam van China. Als je wilt uitgaan boven de maatstaven van de wereld, waarin Confucius toch eigenlijk met zijn filosofieën steeds weer vast loopt, dan kom je bij het oerprincipe van de hemel. Het hemelteken van China is de draak. Dat is afgeleid van de Chinese sterrenkunde, waarin de draak voorkomt. De draak geeft het geboortjaar van China aan volgens algemeen denken en wordt daardoor het symbool van de goddelijke krachten, die in China werken. Als zodanig is ook de keizer de draak en zien wij dus het drakenmotief ook steeds weer voorkomen. Wij moeten niet vergeten, dat de gehele Chinese Dierenriem is opgebouwd uit tekens, die ook nu gebruikt worden. Wij hebben b.v. het jaar van het Varken. Maar het varken is gelijktijdig ook de handel. Wij hebben het jaar van de Tijger. De tijger is tevens de krijgsman. Daar komt het dus uit voort. Ik meen, dat Confucius ergens zegt, dat Lao-Tze de ziel van China is. Maar gelijktijdig - en dat is het vreemde - onttrekt hij zich aan deze ziel. Dat moeten wij goed zien. Hij zegt altijd: Dat hogere, laat dat nu maar. Wij moeten hier leven volgens de wet, die ons is ingeschapen, volgens de afhankelijkheid a.h.w. die onze eigenschap is. Terwijl Lao-Tze daarentegen zegt: Nee, vrij de wereld domineren. Vanuit jezelf kijken naar de werkelijkheid.

❖ *Is het begrip draak ook vertegenwoordigd in de manier van Chinees Nieuwjaar vieren als ze met de draak door de straten gaan?*

De draak is een soort schutpatroon. Draken worden gezien als zeer machtige beschermgeesten, die ressorteren onder de Rode Draak (de hemeldraak) en de z.g. Zwarte Draak. Later zijn die symbolen veranderd in de Witte Draak boven en de Rode Draak beneden. Maar dat kwam, omdat men toen bepaalde hartstochten erbij betrokken heeft. Dat je met de hemeldraak door de straten gaat, betekent dat de kracht van de draak wordt uitgebeeld en deze alle boze geesten verschrikt, zodat men vrij van boze geesten een nieuw jaar kan ingaan. Vandaar ook het vuurwerk dat wordt afgestoken, niet alleen met Nieuwjaar, maar bij vele andere gelegenheden. Het heeft eveneens ten doel om de boze geesten te verschrikken en weg te jagen. Zelfs bij begrafenissen zult u zien dat deze vergezeld gaan van een paar orkesten, die behoorlijk lawaai maken en daarnaast ook vuurwerk wordt afgestoken. Dat gebeurt eveneens weer om door dit lawaai de boze geesten af te schrikken en te zorgen, dat de eerwaardige overledene op de juiste wijze zijn eigen plaats in het Hemelse Keizerrijk kan innemen.

❖ *Er is tegenwoordig een verandering aan de gang in China in verband met de plaatsing van het kind in de maatschappij (de vraag is onvolledig doordat ze heel moeilijk te verstaan was. red.)*

Ik geloof dat de consequentie daarvan vooral is, dat het kind meer direct een sociale eenheid in de gemeenschap wordt. U moet niet vergeten, dat in het gezin de exclusiviteit van bescherming, zoals die ook in het Westen nog vaak bestaat, het kind een egoïstische instelling

geeft tegenover de rest van de wereld. Het zondert het kind van de maatschappij af, want het zijn "mijn pappie" mijn "mammie, mijn huis, mijn speelgoed" en de rest. Terwijl dat kind, zoals dat in de moderne Chinese maatschappij leeft volgens de regels t.a.v. het bestaan van het gezin, in het gezin wel een thuis vindt (zijn achtergrond), maar zijn werkelijke betekenis eerst vindt in de gemeenschap met even oude kinderen, zodat het veel sterker geïntegreerd wordt in de gemeenschap en het begrip van samen werken en samen spelen, maar ook van taakvervulling en aanzien verwerven; en door die taakvervulling veel beter begrijpt dan het kind in het Westen. Het resultaat is dan ook dat het kind, indien het de mogelijkheid krijgt om verder te leren, dit inderdaad voelt als een verplichting t.a.v. de maatschappij en niet, zoals hier in het Westen, het eerder voelt als een soort egoïstisch recht dat ondanks de maatschappij voor het "ik" bestaat. Dat impliceert dus een totaal andere benadering, door de jongeren van werk en studie en kan volgens mij inderdaad voeren tot een veel grotere sociale integratie.

Ik meen, dat er een zekere gevoelsarmoede kan ontstaan door het feit, dat de opvoeding te sterk eenzijdig is, waarvoor niet alleen voorzitter Mao en diens uitspraken aansprakelijk zijn, maar ook de gedachte van gemeenschappelijk werken, van verantwoordelijk zijn tegenover de gemeenschap te sterk wordt geïntegreerd in de jonge jaren. De gemeenschappelijk opvoeding begint gemiddeld reeds op twee- a driejarige leeftijd: de crèches. Van de kleuterschool gaat men dan automatisch over naar andere onderwijsinrichtingen, waarbij de indoctrinatie nog veel sterker wordt. De eenzijdige scholing betekent volgens mij, een gevaar, omdat er een zekere blindheid ontstaat t.a.v. al het andere dat er toch ook in de wereld is en wat ook in het leven mogelijk is. Een te grote rechtzinnigheid, laat mij het zo zeggen. Dat is het bezwaar. Maar indien u dat bezwaar zou wegnemen door een wat speelser aanpak mogelijk te maken, dan zou juist deze integratie in de maatschappij via crèche, kleuterschool enz. voor het kind betekenen, dat het een bewustere sociale eenheid wordt. Het proces van tot sociaal bewust wezen te worden, dat in het Westen in het gunstigste geval begint omstreeks het 14e jaar, is in China reeds zover gevorderd, dat je op het 14e jaar al als een bewuste sociale eenheid kunt optreden met een zuiver gevoel van je verantwoordelijkheid tegenover de gemeenschap en ook van je rechten, zoals die in de gemeenschap bestaan. Ik geloof, dat een vroege rijpheid daarmee wel degelijk wordt bereikt. Dat lijkt mij maatschappelijk erg belangrijk en kan geestelijk, doordat je meer gevoel krijgt voor de gerichtheid in je leven en voor de betekenis van het bestaan, mentaal en ook emotioneel beter zijn.

❖ *Maar waar blijft het kind?*

Het kind blijft zichzelf. De meeste mensen denken dat een kind een hulpeloos wezen is. Dat is het in lichamelijk opzicht inderdaad. Maar laat mij u één ding verzekeren: het kind heeft een veel groter geestelijke veerkracht en een veel groter aanpassingsvermogen dan de meeste volwassenen. Men baseert veelal de idee dat het kind zo arm is en beschermd moet worden op het feit, dat het kind enorm kan protesteren en dat een lange tijd kan volhouden. Maar men vergeet, dat het niet alleen maar leed is, maar heel vaak ook koppigheid. Het is een poging van het kind om zich te doen gelden. En deze neiging van het kind om zich te doen gelden wordt in de westerse maatschappij wel sterk bevorderd, terwijl de verantwoordelijkheid tegenover de maatschappij, die evengoed nodig is, door de huidige opvoedingsnormen eigenlijk teloor gaat. Ik vind het dus niet zo belangrijk, dat het Westen nu ineens omzwaait naar de totaalopvoeding, zoals die in China tegenwoordig wordt toegepast. Maar ik geloof toch dat het belangrijk zou zijn - juist hier in het Westen - dat het kind op jonge leeftijd leert sociaal te functioneren. Dat zou volgens mij het best kunnen, indien de kinderen op betrekkelijk jeugdige leeftijd reeds regelmatig enige tijd in crèches doorbrengen en op zo vroeg mogelijke leeftijd ook deelnemen aan een kleuteronderwijs, dat is gebaseerd op een speelelement, dat gelijktijdig reeds een aantal mogelijkheden biedt.

❖ *Als dit voor het Westen zo is, geldt dit ook voor Rusland?*

In Rusland heeft men een systeem, dat ongeveer ligt tussen het Westerse gezinsidee en het sociale idee van China. U moet niet vergeten: de revolutie is ouder in Rusland. Het gevolg is, dat men daar burgerlijker is geworden. Men heeft daar iets bereikt en wil daarvan nu profiteren. De opvoeding in Rusland is dus zodanig, dat de kinderen inderdaad ook in crèches komen, maar dat zij - in tegenstelling tot wat er in China op het ogenblik gebeurt - niet zo vaak de mogelijkheid hebben om snel te leren. De crèchearbeid in Rusland is veel speelser tot het vijfde jaar dan in China waar van het derde tot het vijfde jaar kan worden gesproken van een beperkt educatief programma, dat ergens wel een ludieke inhoud heeft, maar dat toch in

de eerste plaats educatief wil werken. In Rusland houdt men zich nu nog teveel aan het zoethouden van de kinderen tot de tijd voor het onderwijs aanbreekt. Dat betekent tevens, dat de sociale integratiemogelijkheid kleiner is, terwijl bovendien - en dat is ook in tegenstelling tot wat in China het geval is - een grote trots op het behoren bij een fabriek of bij een bepaald bedrijf de kinderen wordt ingeprent waardoor zij dus vanuit hun eigen sociale eenheid (een kolchoz, een fabriek) onbewust stelling nemen tegen anderen: Iets wat dan later tot uiting komt in een concurrentiestrijd, die niets te maken heeft met de totale gemeenschap als zodanig, maar eerder met het tot roem brengen, bevoordelen van een bepaald deel van die gemeenschap. Dat is mijn bezwaar daartegen.

❖ *En in Israël?*

In Israël hebben wij nog weer een andere benadering, althans voor een gedeelte. U bedoelt de kibboets. De mensen in een kibboets leven feitelijk in een soort commune. Dat heeft aan de ene kant een voordeel. Een kind heeft veel meer vaders en moeders. Het heeft veel meer volwassenen, waardoor het zich beschermd gevoelt en zal dus minder exclusief aan enkelen gebonden worden, ofschoon de genegenheid tussen kind en ouders natuurlijk vanzelf toch wel blijft bestaan. In de kibboets worden de kinderen opgevoed als deel van een gemeenschap. De gelijkwaardigheid en de waardering in die gemeenschap is voor hen ook erg belangrijk. Ik zou zeggen, dat de opvoeding in de Kibboets voor de meeste kinderen een heel goede scholing is, die echter één nadeel heeft: Er komt een ogenblik, dat de ouders of de kinderen die groter zijn geworden uit de kibboets treden en dan plotseling staan in een heel sterk onderling strijdende maatschappij, waarin zij dan in vele gevallen wat onbeholpen zijn en daardoor zeer hard en eenzijdig gaan reageren op de totale maatschappij. Ik geloof, dat dat ook niet helemaal juist is. Het perfecte beeld van educatie is echter tot nu toe nog niet gevonden.

❖ *U heeft verscheidene malen tot ons gezegd, dat de ouders geen recht kunnen doen gelden op hun kinderen. Dat wordt dus feitelijk in China toegepast. En in Rusland?*

In China op een andere manier dan in Rusland. Het gaat eigenlijk hierom: de ouders brengen een kind voort. Het kind heeft er niet om gevraagd. Geestelijk heeft het misschien gekozen, maar dat moeten wij even buiten beschouwing laten, omdat de benadering - althans in de meeste landen waarover wij spreken - materialistisch is. Dat betekent, dat het kind rechten heeft t.a.v. de ouders. Je hebt iets tot leven gebracht, dus ben je daarvoor aansprakelijk. Maar het kind heeft zijn leven niet aan de ouders te danken. Het kan veel aan de ouders te danken hebben maar het leven niet. Dat hebben de ouders om welke reden dan ook tot stand gebracht, basta! Daarom hebben de ouders dus geen eigendomsrecht op hun kind, maar zij zijn wel aansprakelijk voor hun kind. Zij moeten zorgen, dat hun kind een maximum aan mogelijkheden krijgt, opdat het zich kan ontwikkelen tot een volwaardig mens. En als zij dat op de juiste manier doen, zal het kind daardoor ongetwijfeld ook harmonisch zijn met de ouders. Dat resulteert dan inderdaad in de liefde, die tussen kind en ouders bestaat. Maar dat is niet de band des bloeds, zoals men denkt. Dat is het alleen, indien wij een enge geestelijke gemeenschapsgeest kweken. Het is dan werkelijk de erkenning van elkaar (ouders en kind) als persoonlijkheden. Ik geloof n.l. niet, dat een kind wordt erkend als een persoonlijkheid, ongeacht de gedragsregels, als van hem wordt verwacht dat het alleen de wensen van de ouders waarmaakt, dus een verlengstuk van de ouders wordt. Wat dat betreft is een opvoeding, waardoor het kind op zeer jeugdige leeftijd deel wordt van de gemeenschap, wel gunstig. Het kind wordt dan van menige door de ouders uitgeoefende pressie en beperking bevrijd. Het kan dus zijn eigen persoonlijkheid beter ontwikkelen en het leert gelijktijdig te functioneren niet als een eenling die tegenover de maatschappij staat maar als een deel van een maatschappij, van een gemeenschap.

❖ *Ik vraag mij op het ogenblik af: Het ego, dat in een kind leeft, kan soms rijper of bewuster zijn dan dat van de ouders. Alleen, het kan zich natuurlijk niet zo uiten in die vorm.*

Uiting is over het algemeen nog niet direct het juiste woord. Als een hoger bewustzijn incarneert bij ouders, die misschien eenvoudiger zijn, dan kan er toch een harmonie bestaan. En bij een hoog bewust ego dat incarneert moeten we dat toch wel aannemen. Dan moet er een harmonische mogelijkheid tussen de ouders en die entiteit bestaan, anders zou die incarnatie niet plaatsvinden. Maar u, zult nu ook begrijpen, waarom het zo belangrijk is dat het kind zich dar op zijn eigen manier kan ontwikkelen en niet aan de beperkte normen en mogelijkheden - geestelijk en anderszins - van de ouders zonder meer gebonden blijft.

❖ *En dat zit er bij Mao dus achter?*

Bij Mao zit dat er in de planning niet achter. De planning is: het kind te maken tot een nieuw soort mens: de gemeenschapsmens. Maar het kind maken tot gemeenschapsmens heeft geleid tot het gevolg, dat het kind zich vollediger ontwikkelt dan onder andere omstandigheden mogelijk zou zijn. Dat impliceert weer dat het kind zich dus wel dankzij de opvoeding zeer eenzijdig zou uitdrukken en dat het zijn emoties en gevoelens ook wel degelijk zal beheersen op de wijze die door de gemeenschap wordt gegist, maar dat het door de grotere vrijheid ook gemakkelijker komt tot een eigen keuze en eigen prestatie. Ik geloof, dat in het maoïstische China dit een verdienste is, die het Westen wel eens over het hoofd ziet. Het kind wordt niet opgevoed om één functie in te nemen en krijgt dan geen andere mogelijkheid meer. Die verplichting zien wij in Rusland nog veel sterker. Als iemand daar een opleiding volgt, dan betekent dat, dat zijn taak a.h.w. is vastgelegd. In China voedt men het kind inderdaad op voor een bepaalde taak en zolang het die taak vervult, heeft het dus recht op bepaald de mogelijkheden uit die gemeenschap. Maar het kan zich daarvan losmaken, mits het voor zichzelf dan ook de aansprakelijkheid voor dat avontuur neemt. Dat is iets wat in Rusland in veel mindere mate bestaat dan in China, zodat je daar te maken hebt enerzijds met een zeer strikt gereguleerde maatschappij met zeer sterke maoïstisch-socialistische normen, maar aan de andere kant met een vrijheid die toch de slavernij, die men vaak toeschrijft aan de mensen die daar leven, eigenlijk totaal opheft. Als je slaaf bent, dan ben je dat, omdat je niet de moed of het kunnen hebt om je eigen weg te gaan. En als je die niet hebt, ben je inderdaad beter in de geborgenheid van een geleide gemeenschap. Maar als je kans ziet om eruit te breken - hoe dan ook - dan kun je dat doen. Dan kun je acteur of artiest worden, je kunt uitvinder worden, je kunt alles worden. En zodra je presteert, word je op grond van die prestaties in een nieuwe functie in de gemeenschap aanvaard. Dat is een belangrijk punt.

❖ *Bestaat er dan vrije keuze?*

Laat mij u een voorbeeld geven. Dit is een letterlijk voorbeeld: het is n.l. werkelijk gebeurd. Een jonge vrouw krijgt een opleiding tot ingenieur. Zij zou normalerwijze betrokken zijn geweest bij bepaalde technische processen. Tijdens haar studie krijgt zij een steeds grotere belangstelling voor kunst. Zij begint - eerst in amateur-vorm - zich met die kunst bezig te houden. Op een gegeven ogenblik echter gaat zij gewoon een positie zoeken bij een rondtrekkend gezelschap, dat opvoedkundige opera's en toneelwerken opvoert in de provincie. Zij is vrij om dit te doen. Let wel, als ingenieur zou zij meer waard zijn voor de gemeenschap, toch wordt zij op grond van haar bekwaamheden aangenomen bij dat gezelschap. Zij heeft dus de keuze om zelf te beslissen. Diezelfde dame is nu leidster van de volksopera van Peking. Zij heeft een ingenieursopleiding en is doctoranda in bepaalde technische wetenschappen. Zij heeft soms, als er behoefte is aan iemand om speciaal werk te doen, wel degelijk de verantwoordelijkheid een fabriek te helpen om een bepaalde moeilijke fase te overwinnen, maar keert steeds weer terug naar wat haar liefde is: volksopera en toneel. Dat bewijst wel, dat als je over talent beschikt die vrijheid inderdaad bestaat. Ik geloof, dat dat heel goed is. Laten wij het eens zo stellen: Indien u artistieke mogelijkheden heeft, dan vind ik het heel logisch dat de maatschappij u helpt om uw mogelijkheden te realiseren. Maar hoeveel mensen denken, dat zij die mogelijkheden hebben en weigeren op grond daarvan iets anders te doen. Zij eisen dan ook de ondersteuning van de gemeenschap. Mijns inziens ten onrechte. Dat is in China niet mogelijk. Maar zodra u presteert - hoe dan ook - kunt u op grond van uw prestaties automatisch de plaats innemen, die u toekomt en blijven alle functies en kennis, hoe kostbaar ook, die u heeft gekregen dank zij de gemeenschap in reserve en wordt van u hoogstens verwacht, dat u in geval van nood inspringt. Maar meer ook niet. Ik meen, dat dat duidelijk genoeg is.

CONCLUSIE

Ik probeer u duidelijk te maken, dat China een heel ander systeem kent dan u. En dat het maoïsme ongetwijfeld erg vreemd aandoet, als een westerling ermee wordt geconfronteerd. Maar datzelfde geldt toch ook voor de oude filosofieën, die, nu wel worden aanvaard als zijnde klassiek Chinees. De wereld, die China voor zich aan het opbouwen is en misschien ook wel voor de nieuwe mens, die men daar ook probeert te vormen, is zeker niet slechter dan in het Westen. In tegendeel, er zijn vele punten waarop China - juist omdat het opnieuw is begonnen - een stap vooruit is. U weet hoe dat gaat: Een bedrijf, dat lange tijd goed loopt, veroudert op den duur toch. En iemand, die een geheel nieuw bedrijf van dezelfde soort kan opzetten, zal tenslotte beter en rationeler kunnen werken dan die oude fabriek. Zo is het ook in China.

China begint met een totaal nieuwe sociale opbouw, met een totaal nieuwe structuur en dat brengt natuurlijk moeilijkheden. Voordat de zaak goed loopt duurt het even. Maar aan de andere kant heeft men daardoor ook vele fouten, die elders zijn gemaakt zowel in het Westen als ook in Rusland kunnen vermijden. En men heeft dat gedaan.

Dat betekent, dat als u denkt aan Lao-Tze, Mao se toeng, Confucius, u niet met te westerse ogen moet kijken. U moet kijken naar de mensen. U moet kijken naar de waardigheid, de innerlijke waardigheid en de waarheid vooral, die in het Chinese volk op het ogenblik zo sterk naar buiten treedt. Zeker, ze zijn straf, een beetje orthodox misschien vanuit uw standpunt. Het is waar, zij kunnen niet zo gemakkelijk aanvaarden dat u zou willen discussiëren over voorzitter Mao. Maar hoeveel katholieken willen ook niet discussiëren over de Paus? U moet begrijpen, dat hun houding er een is van een religieus vuur t.a.v. Mao, maar dat hun werken, hun leven, hun opbouw er een is, die buitengewoon praktisch en waardevol is. Het geloof in voorzitter Mao zal misschien langzaam veranderen in waardering voor al hetgeen hij heeft gebracht als basis voor verdere discipline, voor verdere ontwikkeling.

Ik geloof niet, dat China wederom zal verstikken in een ambtelijke orthodoxie. Juist het door Mao zelf gepropageerde denkbeeld van de zich vernieuwende revolutie, die als een phoenix voortdurend uit haar as verrijst, lijkt mij de garantie te zijn dat China niet zal stilstaan in zijn ontwikkeling. Op grond daarvan meen ik ook, dat men in de komende eeuwen rekening zal moeten houden met dit volk, met de denkbeelden van dit volk en dat het Westen er goed aan zou doen zich te realiseren hoeveel goede benaderingen van problemen en goede oplossingen van moeilijkheden in dit China zijn gevonden. Want de mens kan op deze wereld alleen leven, indien hij zijn eigen waardigheid vindt, indien hij zijn verbondenheid met de andere mensen leert beseffen en als hij bovendien geestelijk een gevoel heeft van continuïteit, dat hem mogelijk maakt de beperkingen van een menselijk leven te overschrijden en zich in eenheid met het totale bestaan toch voortdurend persoonlijk en actief uit te drukken.

Ik wil Mao en zijn politiek in Rood-China niet verdedigen. Er worden fouten gemaakt. Anderzijds wil ik de aanvallen, die vaak ten onrechte op dit land worden gedaan, eveneens aantonen. Ik wil zeggen: ook u in het Westen maakt fouten, omdat u niet bereid bent een mens in zijn eigen ontwikkeling en groeiproces te aanvaarden, maar voortdurend van hem eist dat hij zich tot u zal wenden en zal beantwoorden aan uw eisen en uw maatschappelijke vormen en opbouw zal overnemen. Het is de innerlijke ontwikkeling van de mens, die beslissend is. En als China een innerlijke ontwikkelingsmogelijkheid schept voor de mens, waardoor hij inderdaad de broederschap, de eenheid intens en beter leert ervaren en erkennen, dan heeft hij een stap voor op de westerse mens. Nu nog niet misschien, maar als het Westen zo verder gaat, zal het in zijn verdeeldheid zijn geestelijke, zijn culturele, zijn technische en zijn maatschappelijke voorrang t.a.v. het in opbouw zijnde China en de zich langzaam meer burgerlijk vestigende andere communistische staten verliezen.

Het socialistisch-kapitalisme van het Westen is niet slecht. Maar als het probeert om toestanden te continueren, die niet meer passen bij de mens, dan gaat het ten onder.

Ik hoop, dat de beschouwing van deze avond ertoe heeft bijgedragen dat u andere landen, andere denkwijzen en ontwikkelingen wat meer gaat zien in hun eigen betekenis en mogelijkheden en ze niet slechts beoordeelt naar eventuele gelijkwaardigheid of gelijkheid in uw termen, met uw denkbeeld van de juiste samenleving.